

بررسی نقش منطقه آزاد تجاری در بهبود شاخص‌های اقتصادی مناطق روستایی: مطالعه موردی شهرستان ماکو

وکیل حیدری ساریان^۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۷/۲۴ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۸/۵

چکیده

پژوهش کاربردی حاضر، با هدف بررسی نقش منطقه آزاد تجاری در بهبود شاخص‌های اقتصادی مناطق روستایی شهرستان ماکو، به روش توصیفی-تحلیلی انجام شد. گردآوری داده‌ها به دو روش اسنادی و پیمایشی (از طریق پرسشنامه) صورت گرفت. روایی صوری پرسشنامه توسط پانل متخصصان تأیید شد. مطالعه راهنما در منطقه مشابه جامعه آماری با تعداد سی پرسشنامه صورت گرفت و با استفاده از رابطه آلفای کرونباخ، پایایی بخش‌های مختلف پرسشنامه ۰/۸۵ تا ۰/۹۱ به دست آمد. همچنین، با استفاده از رابطه کوکران، حجم نمونه تحقیق چهارصد نفر به دست آمد. برای انجام پژوهش به شیوه مقایسه‌ای، دویست پرسشنامه بین روستاهای واقع در منطقه آزاد ماکو و دویست پرسشنامه نیز در محدوده روستاهای دور از این منطقه توزیع شد. نتایج تحلیل فضایی روستاهای مورد مطالعه نشان داد که نقش منطقه آزاد تجاری در تقویت شاخص‌های اقتصادی در ۲۵ درصد روستاها در سطح قوی و در ۴۱ درصد روستاها در سطح متوسط و در بقیه روستاها در سطح ضعیف است. در پایان، با توجه به تحلیل نتایج، پیشنهادهایی کاربردی ارائه شد.

کلیدواژه‌ها: شاخص اقتصادی روستایی، توسعه روستایی، توسعه اقتصادی، مناطق آزاد تجاری، ماکو (شهرستان).

۱- دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران
Vheidari56@gmail.com (.)

مقدمه

همواره بشر به دنبال دستیابی به سطح بالایی از توانایی اقتصادی بوده و چه بسا بسیاری از جنگ‌ها و درگیری‌ها نیز بدان جهت روی داده است که منافع افراد و گروه‌ها به دلیل سهم‌خواهی زیاد در تضاد با هم قرار گرفته‌اند و امروزه، دستیابی به زندگی بهتر و یا همان تقویت شاخص‌های اقتصادی از موضوع‌های مهم در بین کشورها محسوب شده و همواره سیاست‌مداران، برنامه‌ریزان و در کل، همه مردم به دنبال تقویت و توسعه اقتصادی خود هستند (۱). در ضرورت توسعه اقتصادی، باید گفت که در بلندمدت، هیچ ملتی بدون دستیابی بدان قادر نخواهد بود حتی ملیت و تمامیت سیاسی خود را حفظ کند و نمی‌تواند شئون ملی خود را از بی‌حرمتی مصون دارد و سایه حکومتی مستقل، خوداتکا و هم‌بسته را همواره بر سر خود مستدام دارد (۲).

بررسی ادبیات توسعه نشان می‌دهد که کشورها شیوه‌های متعددی را در راستای بهبود شاخص‌های اقتصادی خود دنبال کرده‌اند و در این میان، آنهایی موفق بوده‌اند که همواره از مواهب و موقعیت‌های طبیعی و انسانی بهترین استفاده را کرده‌اند. بنابر این، یکی از مواهب و موقعیت‌هایی که به نظر می‌رسد بتوان از آن برای تقویت شاخص‌های اقتصادی جامعه و به‌ویژه تقویت شاخص‌های اقتصادی روستاها استفاده کرد، موقعیت ممتاز مناطق آزاد تجاری در بالا بردن این شاخص‌ها در سطح روستاهاست؛ و بررسی اسناد نشان می‌دهد که بین منطقه آزاد تجاری و بهبود شاخص‌های اقتصادی رابطه‌ای وجود دارد، زیرا منطقه آزاد ابزاری است که می‌تواند برتری‌های بالقوه کشورها را به توانایی بالفعل تبدیل کند و پلی مستحکم بین اقتصاد ملی آنها و اقتصاد بین‌المللی برپا سازد (۳، ۴). بدین ترتیب، مناطق آزاد اقتصادی، علاوه بر درآمدزایی و کمک به رشد کشورهای پیشرفته امروزی، اثراتی عمیق بر توسعه فرهنگی و اجتماعی این کشورها داشته‌اند، که از آن جمله تغییر تمایلات، بینش و رفتار فرهنگی، سیاسی و اقتصادی است. از این رو، به دلیل پیدایش اثرات مهم و مثبت بر تمام ابعاد توسعه این کشورها، امروزه، برنامه‌ریزان و سیاست‌مداران به اهمیت مناطق آزاد در توسعه اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، کالبدی و محیطی توجه دارند (۵)؛ و منطقه آزاد تجاری قلمروی معین است که اغلب در داخل یا مجاور بنادر و یا راه‌های ارتباطی قرار دارد و در آن، تجارت آزاد با سایر نقاط جهان مجاز دانسته می‌شود (۶).

شهرستان ماکو از توابع آذربایجان غربی به لحاظ قرار گرفتن در موقعیت جغرافیایی بسیار مناسب از مزایای ترانزیتی خوبی بهره‌مند است و با گسترش منطقه آزاد تجاری، می‌توان از این مزایا در راستای افزایش و ارتقای شاخص‌های اقتصادی و از آن جمله در محیط‌های روستایی به نحو مطلوب استفاده کرد. زیرا از آنجا که در این مناطق شرایط سرمایه‌گذاری مهیاست و همچنین، ایجاد صنایع تولیدی به راحتی امکان‌پذیر است، روستاها نیز به راحتی می‌توانند از این مزایا در قالب‌های گوناگون و از آن جمله جذب نیروی کار روستا در این صنایع، ورود گردشگران به مناطق این روستاها، صادرات تولیدات دامی، کشاورزی و صنایع دستی روستا در این مناطق بهره‌مند شوند. اما روستاهای واقع در منطقه آزاد تجاری ماکو نیز با چالش‌های فراوان از قبیل فقر، بیکاری، کارآفرینی، اشتغال‌زایی، پراکندگی روستاها، دسترسی به تسهیلات اعتباری، افزایش درآمد، امنیت غذایی، و سرمایه‌گذاری روبه‌رو هستند و با وجود مشکلات فراوان پیش روی تقویت شاخص‌های اقتصادی روستا، مناطق روستایی شهرستان ماکو به دلیل موقعیت ممتاز آن در مقایسه با دیگر مناطق از قابلیت‌های زیادی برای توسعه اقتصادی برخوردارند، و یکی از مهم‌ترین آنها مناطق آزاد تجاری است که می‌تواند دارای اثرات مثبت متعدد بر بهبود شاخص‌های اقتصادی روستایی باشد (۷).

از جمله امتیازات مطالعه حاضر نسبت به مطالعات دیگر عبارت‌اند از: تمرکز بر ارتباط بین دو متغیر، بررسی اثرات منطقه آزاد تجاری بر مناطق روستایی از منظر اشتغال‌زایی، درآمدزایی، بهره‌وری، ارتقای رضایت‌مندی از فعالیت، تقویت امنیت غذایی، سهولت دسترسی روستاییان به خدمات اجتماعی و جذب سرمایه‌گذاری بیشتر به مناطق روستایی. در کل، مطالعات دیگر به دلیل پرداختن همزمان به ابعاد محیطی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی، کالبدی و ... به آشفتگی دامن زده، از کشف حقیقت بازمی‌مانند.

با توجه بدین موضوع، پژوهش حاضر با هدف بررسی نقش مناطق آزاد تجاری بر بهبود شاخص‌های اقتصادی مناطق روستایی شهرستان ماکو انجام شده و پرسش قابل طرح پژوهش این است که «آیا منطقه آزاد تجاری به بهبود شاخص‌های اقتصادی مناطق روستایی شهرستان ماکو می‌انجامد؟».

مبانی نظری تحقیق

بررسی ادبیات موضوع نشان می‌دهد که توزیع عوامل تولید روی کره زمین نابرابر است؛ کشورها نیز از لحاظ منابع طبیعی، منابع معدنی، آب و هوا، منابع مالی و انسانی، توانایی‌های فناورانه، مهارت‌های سازمانی، مدیریت و دیگر عوامل تعیین‌کننده با یکدیگر فرق می‌کنند و این تفاوت باعث می‌شود که برخی کشورها بتوانند برخی کالاها یا خدمات را با بیشترین کارایی و به بهترین کیفیت و کمیت تولید کنند و هزینه نسبی تولید کالا و خدمات خاص مورد نظر نیز در مقایسه با سایر کشورها کمتر باشد (۸). از سوی دیگر، همان‌گونه که در میان افراد تقسیم کار وجود دارد، میان کشورهای جهان نیز می‌توان چنین حالتی را تصور کرد، زیرا هیچ شخصی یا کشوری نمی‌تواند به تنهایی کلیه نیازمندی‌های خود را تولید کند. این روند تجارت موجب می‌شود که کشورها صادرکننده کالا و یا خدماتی شوند که در آن، به طور مطلق یا نسبی بیشترین مزیت را دارند. بدین ترتیب، با توجه به مباحث یادشده، علت اولیه تجارت بین‌المللی ظاهراً همان اختلاف قیمت کالا و خدمات بین کشورهاست. تفاوت قیمت‌ها یا به دلیل تفاوت در شرایط عرضه، یا امکانات تولید و یا تفاوت در شرایط تقاضا، یا الگوی مصرف و یا ترکیبی از این دو است؛ و در این میان، بدون استثنا همه کشورها از ایجاد و گسترش مناطق آزاد تجاری یک هدف مشترک را دنبال می‌کنند و آن عبارت است از افزایش سطح درآمد خود و یا به عبارتی، بهبود سطح شاخص‌های اقتصادی مردمان خود، که بدون استثنا ساکنان روستاها نیز از این مزیت‌ها بهره‌مند خواهند شد (۹)؛ و از آنجا که یکی از راه‌های بسط تجارت خارجی به کارگیری ابزار منطقه آزاد است، بسیاری از اقتصاددانان استفاده از این ابزار را مفید تلقی می‌کنند، به‌ویژه آنکه به کارگیری این ابزار می‌تواند عاملی برای جلوگیری از شوک‌های ناشی از مراحل انتقالی اقتصاد باشد و سیاست‌های داخلی را تا حد زیادی با تحولات اقتصاد جهانی هماهنگ ساخته و کارایی اقتصادی را افزایش دهد (۱۰). آزادسازی تجاری در سطح بین‌الملل پدیده‌ای است که از طریق تقسیم بین‌المللی کار و تخصص بین کشورها می‌تواند زمینه رشد و توسعه اقتصادی آنها را فراهم آورد. تاکنون در زمینه آزادی تجارت بین‌المللی، نظریات مختلفی مطرح شده است که همگی در صدد پیدا کردن مبنای برقراری و جهت و چگونگی بهره‌گیری کشورها از تجارت بین‌الملل است. پایه‌های نظریه‌های

تجارت بین‌الملل از برخورد نظریه‌های اقتصادی مطرح در قرون گذشته به وجود آمده است. از مهم‌ترین این نظریه‌ها می‌توان عقاید مرکانت‌لیست‌ها (سوداگران و یا زراندوزان)، و نظریه‌های آدام اسمیت و دیوید ریکاردو (علمای اقتصادی مکتب کلاسیک) را نام برد (۱۱). به باور سوداگران، مهم‌ترین راه برای آنکه کشوری قدرتمند و ثروتمند شود، آن است که صادراتش بیش از وارداتش شود و در نتیجه مابه‌التفاوت با دریافت یک فلز قیمتی مانند طلا تسویه شود؛ و در این ارتباط، قدرتمند شدن هر کشور را بر مبنای داشتن طلای بیشتر می‌دانستند. از این‌رو، سوداگران از این عقیده حمایت می‌کردند که دولت باید صادرات را تشویق و واردات را محدود کند (۱۲). همچنین، به باور آدام اسمیت، هر کشور باید در تولید کالاهایی تمرکز یابد که در آنها نسبت به سایر کشورها از مزیت مطلق برخوردار است و نیز کالاهایی را وارد کند که کشورهای دیگر نسبت به آن دارای برتری باشند. دیوید ریکاردو در سال ۱۸۱۷ نظریه اسمیت را به چالش کشید. به اعتقاد او، وقتی کشوری در تولید تمام کالاها از برتری مطلق برخوردار باشد، می‌تواند کالاهایی را که در آنها بیشترین کارآیی را دارد؛ تولید و صادر کند و در مقابل، کالاهایی را که کارآمدی کمتری در آنها دارد، از خارج وارد کند. بر این اساس، هر دو کشور نفع خواهند برد.

واکاوی اسناد و مدارک نشان می‌دهد که مهم‌ترین اهداف مناطق آزاد تجاری کسب درآمد در کشورهای در حال توسعه، ایجاد اشتغال، انتقال فناوری و جذب سرمایه‌های سرگردان و همچنین، سرمایه‌های خارجی است؛ البته برای برخی کشورها از جمله ایران هدف‌های دیگری مانند رفع محدودیت‌ها و محرومیت‌زدایی از مناطق محروم نیز جزو اهداف این مناطق محسوب می‌شود. با این همه، از آنجا که روستاها نیز از مناطق محروم و توسعه‌نیافته به‌شمار می‌شوند، به عقیده کارشناسان و صاحب‌نظران، روستاهای واقع در نزدیکی مناطق آزاد تجاری می‌توانند از امکانات و قابلیت‌های این مناطق استفاده کنند؛ برای مثال، در کشور ترکیه، اهدافی مانند صادرات تولیدات روستایی در این بازارها، جلب سرمایه‌ها در بخش‌های مولد روستایی، و انتقال سود حاصل از مبادلات به روستاها دنبال شده است و هم‌اکنون روستاهای این کشور از مزایای این مناطق بهره‌مند شده‌اند (۱۳) و از آنجا که مناطق آزاد تجاری دارای توانایی تأثیرگذاری در سطح بسیار وسیع بوده، می‌توانند بر یک منطقه و حتی کل یک کشور و از جمله روستاها نیز تأثیرگذار

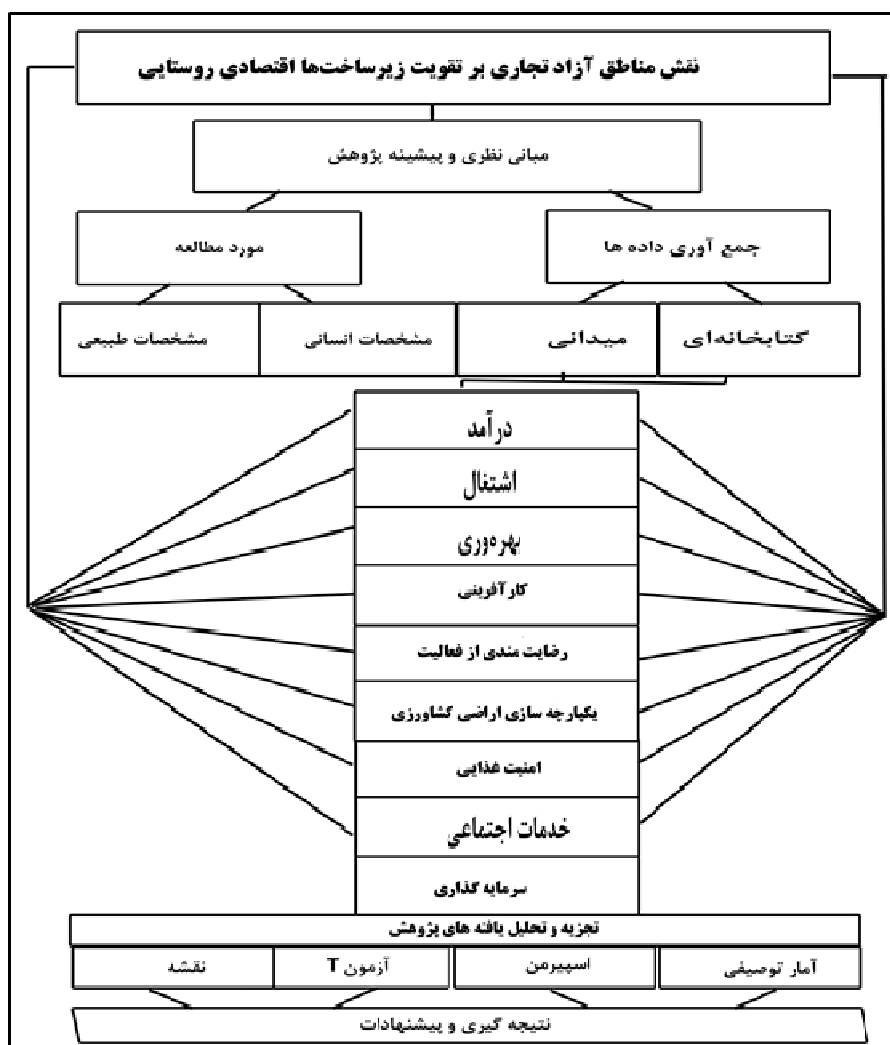
باشند، به صورت ناخودآگاه از اثرات این مناطق بهره‌مند می‌شوند و از نظر شاخص‌های اقتصادی ارتقا خواهند یافت (۱۴). در کل، به باور برخی از صاحب‌نظران، مزایای مناطق آزاد تجاری بر روستاهای پیرامونی عبارت‌اند از:

افزایش درآمدهای مادی اهالی ساکن روستا، تولید حرفه‌ای محصولات کشاورزی و ورود به بازارهای جهانی، بهبود کیفیت مسکن و کاهش مهاجرت (۱۵، ۱۶)؛ یکپارچه‌سازی اراضی کشاورزی، توسعه سریع اقتصادی، به‌کارگیری فناوری‌های نوین و تحقق عدالت فضایی (۱۷، ۱۸)؛ ارتقای کیفیت کالا و خدمات تولیدشده در روستا، توجه بیشتر دولت به مناطق روستایی، اشتغال مستقیم نیروی کار مازاد روستا در مناطق آزاد تجاری و جذب هدایت گردشگران و تجار از کشورهای خارجی به محیط روستایی (۱۹، ۲۰)؛ افزایش امنیت غذایی، تنوع‌بخشی به اقتصاد روستایی و رواج فعالیت‌های جدید، سرمایه‌گذاری بیشتر، توسعه صادرات و جذب و تشویق سرمایه‌های خارجی (۲۱)؛ رضایت‌مندی شغلی، ایجاد درآمد ارزی، تهیه نهاده‌های اساسی و کالاهای مصرفی برای کشاورزان و دیگر افراد محلی، انتقال فناوری و توسعه منطقه‌ها و برپایی نمایشگاه‌ها (۲۲)؛ تقویت تعاونی‌های روستایی، کاهش تفاوت‌های درآمدی و فقر در بین خانوارهای روستایی و تحول ساختاری از اقتصاد مبتنی بر کشاورزی سنتی به یک اقتصاد مبتنی بر بخش‌های صنعتی و خدماتی به‌عنوان بخشی از فرآیند توسعه (۲۳)؛ استفاده کامل (بیشتر) از مهارت‌های موجود در یک ناحیه، دسترسی به سرمایه به‌خصوص سرمایه‌های مخاطره‌پذیر و امکانات حمل و نقل و گسترش سامانه‌های اطلاعاتی و ارتباطی (۲۴)؛ اتصال به منابع اطلاعات و دانش همگانی، گسترش امکانات زندگی در روستاها (۲۵)؛ حمایت از ایجاد و تولید کسب‌وکارهای جدید از دل خود مناطق روستایی، ایجاد اشتغال غیرکشاورزی برای روستاییان بیکار یا نیمه‌بیکار در یک منطقه، تقویت پایه‌های اقتصادی در مراکز روستایی و فرآوری تولیدات کشاورزی محلی (۲۶)؛ افزایش کیفیت زندگی و ارتقای کیفیت جوامع روستایی، کاهش عدم تعادل‌های اجتماعی و تبعیض، توزیع درآمد سرمایه و کاهش شکاف بین فقیر و غنی (۲۷)؛ تغییر در شبکه‌های تولیدی روستایی، افزایش گردشگری، به حداقل رسیدن عدم تعادل‌های بین‌منطقه‌ای و درون‌منطقه‌ای (۲۸)؛ تولیدهای خاص روستایی، افزایش ارتباطات، افزایش مهارت‌های فنی و حرفه‌ای، توسعه نهادی در محیط‌های روستایی، ایجاد جریان مناسب اطلاعات به بنگاه‌ها و

کارگاه‌های تولیدی در سطح روستاها، افزایش رقابت در بازارهای محلی روستا، تحریک نوآوری و رشد اقتصادی و افزایش بهره‌وری (۳۰، ۲۹)؛ سهولت دسترسی به خدمات اجتماعی، گسترش پول الکترونیک، توسعه اماکن اقامتی، رستوران‌ها و هتل‌ها و توسعه بهداشت عمومی و همچنین، توسعه تسهیلات تفریحی و امور رفاهی (۳۱)؛ رشد سرمایه‌گذاری، انتقال فناوری به روستا، آموزش نیروی انسانی مازاد روستایی، مدیریت علمی و جذب کسب‌وکارها از دیگر مناطق (به‌خصوص مناطق شهری) به روستاها و حفظ و توسعه کسب‌وکارهای موجود از طریق سیاست‌های حمایتی که در اغلب موارد، سیاست‌گذاران و مدیران کشور بدان توجه نمی‌کنند (۳۲). تاکنون مطالعات چندی پیرامون نقش مناطق آزاد تجاری در تقویت شاخص‌های اقتصادی در مناطق روستایی صورت گرفته که در پی، به پاره‌ای از آنها اشاره شده است.

نتایج مطالعه شانگ (۳۳)، با عنوان «اثرات مناطق آزاد تجاری در مناطق روستایی»، حاکی از آن است که اثرات مناطق آزاد تجاری بر مناطق روستایی شامل تشکیل تعاونی‌های تولیدی و تمایل مردم به عضویت در نهادهای مردمی است. یافته‌های پژوهش استین (۳۴)، با عنوان «مناطق آزاد تجاری یورو-مدیترانه: اثرات و چالش‌های اقتصادی و اجتماعی در کشورهای جنوب و شرقی»، نشان می‌دهد که مناطق آزاد تجاری میزان تمایل سرمایه‌گذاران برای سرمایه‌گذاری در این مناطق را تسریع کرده و به اشتغال‌زایی، افزایش بهره‌وری کشاورزی، افزایش بازرگانی سرمایه، افزایش ارتباطات و افزایش سطح تعاملات اجتماعی منجر شده است. نتایج مطالعه چيو و همکاران (۳۵)، با عنوان «بررسی اثرات منطقه آزاد تجاری شانگهای چین»، نشان داد که بین گسترش منطقه آزاد تجاری و بهبود شاخص‌های اقتصادی رابطه وجود دارد. همچنین، بر پایه نتایج مطالعه دورسات (۳۶)، با عنوان «اهداف و فعالیت‌های مناطق آزاد تجاری در آسیا»، میزان امید به زندگی، میزان اعتماد اجتماعی افراد به یکدیگر، میزان فروش صنایع دستی روستایی و میزان فروش محصولات کشاورزی در روستاهای نزدیک به مناطق آزاد تجاری بیشتر از روستاهای دور از این مناطق بوده است. به باور یو (۲۳)، اثرات مناطق آزاد تجاری در مناطق روستایی عبارت‌اند از: تقویت زیرساخت‌های اجتماعی، اقتصادی، صنعتی شدن نواحی روستایی، توسعه کشاورزی و

توانمندسازی روستاییان. به باور ونگ و تانگ (۱۹) نیز تقویت معیشت، رضایت‌مندی از فعالیت‌های روستایی، افزایش سرمایه‌گذاری و تقویت زیرساخت‌ها از اثرات گسترش مناطق آزاد تجاری بر روستاها به‌شمار می‌روند. در نهایت، با مرور ادبیات و پیش‌نگاشته‌های موضوع، مدل مفهومی تحقیق در شکل ۱ ترسیم شده است.

شکل ۱- مدل مفهومی پژوهش

روش تحقیق

هدف تحقیق حاضر بررسی نقش منطقه آزاد تجاری در تقویت شاخص‌های اقتصادی مناطق روستایی شهرستان ماکو است. تحقیق از نوع کاربردی بوده و به روش تحلیلی-تبیینی انجام شده است. در پژوهش حاضر، بر اساس نوع کار، از روش کتابخانه‌ای و میدانی (پرسشنامه) استفاده شده است. جامعه آماری پژوهش شامل ساکنان روستاهای واقع در محدوده منطقه آزاد تجاری ماکو بوده که بر اساس نتایج سرشماری سال ۱۳۹۰، جمعاً ۴۶۸۹ نفر است. جامعه کنترلی پژوهش نیز شامل همین تعداد است که در شش روستا با فاصله دور از منطقه آزاد تجاری زندگی می‌کنند. حجم نمونه مورد مطالعه ۳۷۵ نفر بوده که برای افزایش روایی و پایایی پرسشنامه و نیز برای حصول نتایج منطبق بر واقعیات، حجم نمونه به چهارصد نفر افزایش یافته و از این رو، تعداد دویست نسخه پرسشنامه در بین ساکنان روستاهای واقع در منطقه آزاد تجاری ماکو و دویست نسخه دیگر در روستاهای دور از این منطقه توزیع شده است. برای نمونه‌گیری از حجم به دست آمده در بین دو آزاده روستای مورد مطالعه، از روش نمونه‌گیری احتمالی طبقه‌بندی شده استفاده شد که بر پایه آن، اعضا با توجه به صفات درون‌گروهی خود به طبقات مختلف تقسیم می‌شوند و انتخاب اعضای نمونه به تناسب از بین تمامی طبقات صورت می‌گیرد. نمونه مورد مطالعه به تفکیک روستاها در جدول ۱ آمده است.

جدول ۱- حجم نمونه انتخابی بر حسب جمعیت

حجم نمونه	جمعیت	آبادی
۵۵	۱۰۴۳	اداغان
۳۵	۱۹۷	تاتار
۲۳	۴۱۹	حاسین بزرگ
۲۵	۸۷۷	قره تپه
۲۰	۴۰۱	یعقوبعلی کندی
۲۵	۱۰۳۸	علی آباد
۱۷	۴۲	قلعه جوق
۶۰	۲۰۶۴	کشمش تپه
۳۰	۵۹۶	قوری بلاغ
۳۵	۲۹	ترکان
۳۰	۴۸۵	سنگر
۴۵	۱۴۷۳	باغچه جوق
۴۰۰	۸۶۶۴	مجموع

مأخذ: یافته‌های تحقیق

در پرسشنامه محقق ساخته، برای امتیازدهی از طیف پنج قسمتی لیکرت استفاده شد و همچنین، از طریق آن، متغیر بهبود شاخص های اقتصادی به کمک ۶۵ سؤال بسته مورد سنجش قرار گرفت. در مرحله امتیازدهی، از آنجا که دسته ای از سؤالات در جهت منفی مطرح شده اند، با استفاده از نرم افزار SPSS، کدگذاری مجدد برای آنها انجام شد. بنابراین، امتیاز پاسخ ها در سؤالات با جهت مثبت به صورت «۵= کاملاً موافقم، ۴= موافقم، ۳= نظری ندارم، ۲= مخالفم، و ۱= کاملاً مخالفم» و در مورد سؤالات منفی، عکس این حالت است. روایی صوری پرسشنامه با کسب نظرات صاحب نظران در دانشگاه محقق اردبیلی و دانشگاه تبریز و نیز کارشناسان اجرایی مربوط در سازمان جهاد کشاورزی استان اردبیل به دست آمد. مطالعه راهنما در منطقه مشابه جامعه آماری با تعداد سی پرسشنامه صورت گرفت و با داده های کسب شده و استفاده از رابطه ویتز آلفای کرونباخ در نرم افزار SPSS، پایایی بخش های مختلف پرسشنامه ۰/۸۵ تا ۰/۹۱ به دست آمد. بعد از مشخص شدن متغیرها، برای هر کدام از آنها شاخص هایی تعریف شد؛ این شاخص ها و متغیرهای انتخاب شده در جدول ۲ آمده است.

برای تحلیل اطلاعات به دست آمده از پرسشنامه، سؤالات مطرح شده به محیط نرم افزار SPSS20 وارد و در آنجا برای تحلیل استنباطی، از آزمون آماری t و رگرسیون چندمتغیره استفاده شد

جدول ۲- شاخص ها و متغیرهای اقتصادی

منبع	گویه ها	بعد
(محمدی المونی (۳۷)، امیری (۳۸)	رضایت از درآمد، مطابقت درآمد با مخارج، رضایت از میزان پس انداز، تنوع منابع درآمدی، افزایش سالانه درآمد، نبود شکاف درآمد در بین اهالی روستا، رضایت از روند کاهش فقر در روستا	درآمد
والتر (۲۷)، شانگ (۳۳)	رضایت از شغل، تناسب شغل با مهارت، وجود ابزارها اشتغال در روستا، وجود راحتی در پیدا کردن شغل در روستا، توانایی برای استقلال شغلی، وجود فرصت های پیشرفت کاری در روستا، وجود تنوع شغلی در روستا، وجود زمینه های اشتغال زنان	اشتغال
(قربانی (۴۰)، جمالی (۷)	تمایل به ایجاد کسب و کار جدید، امید به رونق کسب و کار در روستا، تمایل به شناخت فرصت های شغلی در روستا، تنوع رشته های کارآفرینی در روستا، فراهم بودن زمینه و امکانات برای ایجاد کسب و کار	کارآفرینی
فاچینی و ویلیام (۲۵)، فارول و آکینسی (۲۸)	میزان استفاده از توان فکری، میزان استفاده از توان فیزیکی، میزان مدیریت زمان، اولویت بندی در سرمایه گذاری، تمایل به ارتقای مهارت ها، داشتن ثبات در برنامه ریزی ها، داشتن تعهد به پیشرفت، اعتقاد به رقابت پذیری محیط کار، اعتقاد به کاهش مستمر هزینه های تولید	بهره وری

بررسی نقش منطقه آزاد تجاری در

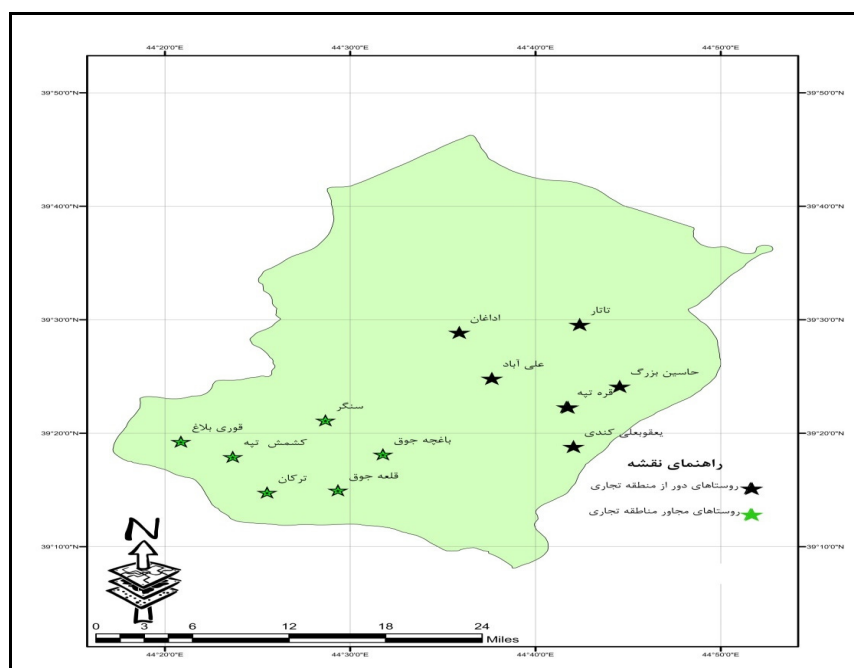
منبع	گویه‌ها	بعد
باقری و همکاران (۱۱)، اسفندیاری و همکاران (۲۶)	رضایت‌مندی از شرایط فیزیکی محیط کار، رضایت‌مندی از شرایط روحی و روانی محیط کار، رضایت از ارتباط با کارفرما، رضایت از آزادهی کار، رضایت‌مندی از مدت زمان فعالیت، میزان صدمات جسمی ناشی از کار روزانه، میزان رضایت از تخصص‌های خود، میزان مطابقت کار با روحیات شخصی	رضایت‌مندی از فعالیت
لین و همکاران (۴۱)	رضایت از سرعت اجرای برنامه‌های یکپارچه‌سازی اراضی، رضایت از تهیه راحت بذرها، رضایت‌مندی از دسترسی به ماشین‌آلات نوین کشاورزی، دسترسی راحت به منابع اعتباری برای یکپارچه‌سازی، رضایت‌مندی از سطح زیر کشت محصولات، رضایت‌مندی از کاهش تعداد قطعات زمین، افزایش هزینه‌های ناشی از پراکنده بودن قطعات زمین	یکپارچه‌سازی اراضی
پاک و مجد (۲۹)، شانگ (۳۳)	رضایت از تنوع منابع غذایی، رضایت از کیفیت منابع غذایی، تهیه راحت غذای مورد نیاز خانوار، تنوع محل تأمین غذای مصرفی، نگرانی از نوسان قیمت مواد غذایی، رضایت‌مندی از بهداشت مواد خوراکی، خودکفایی در تأمین مواد غذایی خانوار	امنیت غذایی
(موسایی و عزیزبانی فر (۳۹)، اسفندیاری و همکاران (۲۶)	میزان سرمایه‌گذاری برای کسب درآمد بیشتر، تنوع سرمایه‌گذاری‌ها، سرمایه‌گذاری برای سلامت خانوار، میزان پس‌انداز در بانک‌ها، ریسک‌پذیری در هنگام سرمایه‌گذاری، سرمایه‌گذاری برای تأمین آتیه فرزندان، رضایت از رشد سرمایه‌گذاری	سرمایه‌گذاری
جمالی (۷)، امیری (۳۸)	رضایت از کیفیت خدمات اجتماعی، رضایت از تنوع خدمات اجتماعی، رضایت از دسترسی به تسهیلات اعتباری، رضایت از بیمه محصولات کشاورزی، رضایت از بیمه خدمات درمانی، سامانه حمل و نقل عمومی، رضایت از سامانه‌های جمع‌آوری و دفع فاضلاب و زباله‌های روستایی	خدمات اجتماعی

مأخذ: یافته‌های تحقیق

معرفی منطقه مورد مطالعه

ماکو یکی از هفده شهرستان استان آذربایجان غربی است. این شهرستان از شمال به رودخانه قره سو و کشور ترکیه، از شرق به رودخانه ارس و جمهوری آذربایجان (خودمختاری نخجوان)، از مغرب به ترکیه و از جنوب به شهرستان خوی محدود شده است. روستاهای مورد مطالعه در پژوهش شامل دوآزاده روستاست که برای بررسی نقش منطقه آزاد تجاری در ارتقای زیرساخت‌های اقتصادی این روستاها انتخاب شدند؛ از این تعداد، شش روستا شامل قلعه جوق، کشمش تپه، قوری بلاغ، ترکان، سنگر، و باغچه جوق در مجاورت منطقه آزاد تجاری ماکو قرار گرفته‌اند. معیار انتخاب این شش روستا نزدیکی آنها به منطقه آزاد تجاری بود، که سایر روستاها این ویژگی را نداشتند. بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۰، این روستاها در مجموع دارای ۳۹۷۵ نفر جمعیت بودند که از این تعداد، ۲۰۹۹ نفر را مردان و ۱۸۷۶ نفر را زنان تشکیل می‌دادند؛ و حدود ۸۷/۴۹ درصد از مردم منطقه به کار کشاورزی و دامداری می‌پرداختند. همچنین، از کل روستاهای شهرستان

ماکو، ۲۷ روستا (۲۳/۶۸ درصد) کوهستانی و کوهپایه‌ای و بقیه روستاها (۸۷ روستا یا ۷۱/۳۱ درصد) دشتی هستند. در پژوهش حاضر، شش روستا شامل آداغان، تاتار، حاسین بزرگ، قره تپه، یعقوبعلی کندی، و علی آباد به عنوان روستاهای دور از منطقه آزاد تجاری مورد بررسی قرار گرفتند (شکل ۲).

مأخذ: یافته‌های تحقیق

شکل ۲- موقعیت روستاهای مورد مطالعه

نتایج و بحث

یافته‌های توصیفی

نتایج حاصل از یافته‌های توصیفی (جدول ۳) نشان می‌دهد که میزان درآمد ۱۷/۳۱ درصد از پاسخ‌گویان ساکن در روستاهای داخل منطقه آزاد تجاری در سطح خیلی کم، ۱۸/۵۱ درصد کم، ۲۴/۳۶ درصد متوسط، ۱۸/۵ درصد زیاد و ۲۱/۳۲ درصد خیلی زیاد برآورد شد. در مقابل، وضعیت میزان درآمد ۲۲/۶۳ درصد از پاسخ‌گویان ساکن در

روستاهای خارج از منطقه آزاد تجاری در سطح خیلی کم، ۱۶/۹۴ درصد کم، ۲۵/۸۴ درصد متوسط، ۱۵/۸۸ درصد زیاد و ۱۸/۷۱ درصد خیلی زیاد برآورد شد. در مورد متغیر وضعیت اشتغال، میانگین و انحراف معیار روستاهای داخل منطقه آزاد تجاری به ترتیب ۶/۱۲ و ۲/۵۴ و پیرامون متغیر وضعیت درآمد، میانگین و انحراف معیار روستاهای خارج از منطقه آزاد تجاری به ترتیب ۶/۰۲ و ۱/۵۵ برآورد شد. میزان بهره‌وری ۲۳/۳۹ درصد از پاسخ‌گویان روستاهای داخل منطقه آزاد تجاری در سطح خیلی کم، ۱۸/۴۸ درصد کم، ۲۱/۱۵ درصد متوسط، ۱۷/۴۲ درصد زیاد و ۱۹/۵۶ درصد خیلی زیاد برآورد شد. همچنین، میزان بهره‌وری ۲۱/۶۳ درصد از پاسخ‌گویان روستاهای خارج از منطقه آزاد تجاری در سطح خیلی کم، ۱۸/۶۹ درصد کم، ۱۹/۸۳ درصد متوسط، ۱۸/۰۷ درصد زیاد و ۲۱/۷۸ درصد خیلی زیاد برآورد شد. در مورد متغیر رضایت‌مندی از فعالیتهای روستاهای داخل منطقه آزاد تجاری، بیشترین فراوانی با ۲۱/۵۴ درصد در سطح متوسط و کمترین فراوانی با ۱۸/۴۷ درصد در سطح خیلی زیاد ارزیابی شدند. ولی در روستاهای خارج از منطقه آزاد تجاری، بیشترین فراوانی متغیر رضایت‌مندی از فعالیت با ۲۵/۲۳ درصد در سطح متوسط و کمترین فراوانی با ۱۷/۸۳ درصد در سطح خیلی زیاد ارزیابی شدند. وضعیت خدمات اجتماعی ۲۳/۰۹ درصد از پاسخ‌گویان ساکن در روستاهای داخل منطقه آزاد تجاری در سطح خیلی کم، ۱۷/۴ درصد کم، ۱۹/۴۹ درصد متوسط، ۲۰/۷۴ درصد زیاد و ۱۹/۶۳ درصد خیلی زیاد برآورد شد. در مقابل، وضعیت خدمات اجتماعی ۲۲/۳۱ درصد از پاسخ‌گویان ساکن در روستاهای خارج از منطقه آزاد تجاری در سطح خیلی کم، ۱۹/۴۵ درصد کم، ۲۱/۵۳ درصد متوسط، ۱۹/۴۹ درصد زیاد و ۱۷/۲۲ درصد خیلی زیاد برآورد شد.

در مورد کیفیت مسکن، میانگین و انحراف معیار پاسخ‌گویان روستاهای داخل منطقه آزاد تجاری به ترتیب ۶/۶۵ و ۳/۴۵ درصد و پاسخ‌گویان روستاهای خارج از منطقه آزاد تجاری به ترتیب ۵/۱۲ و ۲/۹۷ درصد برآورد شد. همچنین، در مورد متغیر امنیت غذایی، میانگین و انحراف معیار پاسخ‌گویان روستاهای داخل منطقه آزاد تجاری به ترتیب ۶/۲۵ و ۳/۱۲ درصد و پاسخ‌گویان روستاهای خارج از منطقه آزاد تجاری به ترتیب ۵/۹۵ و ۲/۵۴ درصد برآورد شد. در مورد متغیر شبکه‌های ارتباطی روستاهای داخل منطقه آزاد

تجاری، بیشترین فراوانی با ۲۵/۴۲ درصد در سطح خیلی کم و کمترین فراوانی با ۱۷/۲۳ درصد در سطح خیلی زیاد ارزیابی شدند، ولی در روستاهای خارج از منطقه آزاد تجاری، بیشترین فراوانی با ۲۶ درصد در سطح خیلی کم و کمترین فراوانی با ۱۶ درصد در سطح زیاد ارزیابی شدند. وضعیت کارآفرینی ۲۶/۳۱ درصد از پاسخ‌گویان ساکن در روستاهای داخل منطقه آزاد تجاری در سطح خیلی کم، ۱۸/۴۵ درصد کم، ۲۲/۲۹ درصد متوسط، ۱۷/۹۵ درصد زیاد و ۱۵ درصد خیلی زیاد برآورد شد؛ در مقابل، وضعیت کارآفرینی ۲۴/۱۹ درصد از پاسخ‌گویان ساکن در روستاهای خارج از منطقه آزاد تجاری در سطح خیلی کم، ۱۹/۷۱ درصد کم، ۲۳/۲۸ درصد متوسط، ۱۶/۴۵ درصد زیاد و ۱۶/۳۷ درصد خیلی زیاد برآورد شد.

جدول ۳- درصد فراوانی، میانگین و انحراف معیار شاخص‌های اقتصادی روستاهای داخل و خارج از منطقه آزاد تجاری

متغیر	روستاها	درصد پاسخ‌گویان				انحراف معیار
		خیلی زیاد	زیاد	متوسط کم	خیلی کم	
میزان درآمد	داخل منطقه آزاد تجاری	۲۱/۳۲	۱۸/۵	۲۴/۳۶	۱۸/۵۱	۶/۶۵
	خارج از منطقه آزاد تجاری	۱۸/۷۱	۱۵/۸۸	۲۵/۸۴	۱۶/۹۴	۵/۸۹
وضعیت اشتغال	داخل منطقه آزاد تجاری	۱۷/۵	۱۷/۱۴	۲۲/۲۹	۱۹/۷۱	۶/۱۲
	خارج از منطقه آزاد تجاری	۱۴/۲۸	۲۳/۸۹	۲۳/۰۴	۱۸/۷۱	۶/۰۲
وضعیت بهره‌وری	داخل منطقه آزاد تجاری	۱۹/۵۶	۱۷/۴۲	۲۱/۱۵	۱۸/۴۸	۶/۲۴
	خارج از منطقه آزاد تجاری	۲۱/۷۸	۱۸/۰۷	۱۹/۸۳	۱۸/۶۹	۵/۴۷
رضایتمندی از فعالیت	داخل منطقه آزاد تجاری	۱۸/۴۷	۲۰/۳۹	۲۱/۵۴	۱۹/۲۳	۶/۱۱
	خارج از منطقه آزاد تجاری	۱۷/۸۳	۱۹/۴۲	۲۳/۲۵	۱۹/۴۶	۵/۲۸
خدمات اجتماعی	داخل منطقه آزاد تجاری	۱۹/۶۳	۲۰/۷۴	۱۹/۴۹	۱۷/۴	۶/۲۶
	خارج از منطقه آزاد تجاری	۱۷/۲۲	۱۹/۴۹	۲۱/۵۳	۱۹/۴۵	۵/۸۵
کیفیت مسکن	داخل منطقه آزاد تجاری	۱۷/۴۷	۱۸/۳۲	۱۹/۱۲	۲۴/۷۱	۶/۶۵
	خارج از منطقه آزاد تجاری	۱۴/۳۵	۱۹/۱۲	۲۱/۴۸	۲۳/۹۳	۵/۱۲
امنیت غذایی	داخل منطقه آزاد تجاری	۱۷/۲۶	۱۷/۳۲	۲۰/۸۱	۱۸/۱۷	۶/۲۵
	خارج از منطقه آزاد تجاری	۱۷/۹۷	۱۶/۵۲	۲۰/۳۲	۱۷/۸۴	۵/۹۵
شبکه‌های ارتباطی	داخل منطقه آزاد تجاری	۱۷/۲۳	۱۵/۵۶	۲۲/۳۸	۱۹/۴۱	۶/۵۹
	خارج از منطقه آزاد تجاری	۲۰/۰۴	۱۶	۱۹/۵۹	۱۸/۳۷	۵/۱۷
کارآفرینی	داخل منطقه آزاد تجاری	۱۵	۱۷/۵۹	۲۲/۲۹	۱۸/۴۵	۶/۱۱
	خارج از منطقه آزاد تجاری	۱۶/۳۷	۱۶/۴۵	۲۳/۲۸	۱۹/۷۱	۵/۱۲

مأخذ: یافته‌های تحقیق

یافته‌های استنباطی

مطابق جدول ۴، نتایج آزمون t در ارتباط با شاخص‌های اقتصادی روستاهای داخل منطقه آزاد تجاری و روستاهای خارج از منطقه آزاد تجاری نشان می‌دهد که بین تمامی متغیرهای وابسته تحقیق (میزان درآمد، وضعیت اشتغال، وضعیت بهره‌وری، رضایت‌مندی در فعالیت، خدمات اجتماعی، کیفیت مسکن، امنیت غذایی، شبکه‌های ارتباطی و کارآفرینی) و متغیر مستقل (منطقه آزاد تجاری) رابطه معنی‌دار وجود دارد و شاخص مرکزی میانگین در روستاهای داخل منطقه آزاد تجاری ۵/۴۴ و در روستاهای فاقد منطقه آزاد تجاری ۴/۶ است. در تبیین این ارتباط، باید گفت که منطقه آزاد تجاری به دلایلی همچون کمک به ترویج فعالیت‌های جدید، سرمایه‌گذاری بیشتر داخلی، جلب سرمایه‌گذاری خارجی، انتقال فناوری، حمایت از ایجاد و تولید کسب و کارهای جدید از دل خود مناطق روستایی، تقویت فرآوری تولیدات کشاورزی، جلب گردشگر، کمک به صنعتی شدن مناطق روستایی، به درآمدزایی، اشتغال‌زایی و بهبود امنیت غذایی و ... در مناطق روستایی کمک می‌کند.

جدول ۴- نتایج آزمون t در مورد میزان شاخص‌های اقتصادی روستاهای داخل و خارج از منطقه آزاد تجاری

سطح معنی‌داری	آماره t	روستاهای خارج از منطقه آزاد تجاری		روستاهای داخل منطقه آزاد تجاری		خصوصیات
		SD	میانگین	SD	میانگین	
۰/۰۰۰	۱/۹۹	۲/۳۲	۵/۸۹	۱/۲۲	۶/۶۵	میزان درآمد
۰/۰۰۰	۲/۵۵	۱/۵۵	۶/۰۲	۲/۵۴	۶/۱۲	وضعیت اشتغال
۰/۰۰۰	۲/۶۱	۱/۷۷	۵/۴۷	۲/۶۶	۶/۲۴	وضعیت بهره‌وری
۰/۰۰۰	۲/۷۲	۱/۹۷	۵/۲۸	۲/۴۲	۶/۱۱	رضایت‌مندی در فعالیت
۰/۰۰۰	۱/۸۸	۲/۶۵	۵/۸۵	۳/۵۴	۶/۲۶	خدمات اجتماعی
۰/۰۰۲	۲/۹۲	۲/۹۷	۵/۱۲	۳/۴۵	۶/۶۵	کیفیت مسکن
۰/۰۰۰	۱/۹۷	۲/۵۴	۵/۹۵	۳/۱۲	۶/۲۵	امنیت غذایی
۰/۰۰۶	۲/۹۳	۳/۶۵	۵/۱۷	۲/۲۲	۶/۵۹	شبکه‌های ارتباطی
۰/۰۰۰	۲/۸۴	۲/۲۷	۵/۱۲	۳/۳۴	۶/۱۱	کارآفرینی

مأخذ: یافته‌های تحقیق

نتایج رگرسیون چندمتغیره

نتایج برآورد ضریب استاندارد متغیرها در رگرسیون چند متغیره، نشان داد که متغیرهای میزان درآمد، وضعیت اشتغال، وضعیت بهره‌وری، امنیت غذایی و کارآفرینی

تأثیر معنیداری در میزان تغییرات متغیر وابسته داشتند و از این رو، در مدل نهایی باقی ماندند و بقیه متغیرها از معادله حذف شدند. نتایج نشان می‌دهد که این متغیرها ۵/۵۵ درصد از میزان واریانس متغیر وابسته (بهبود شاخص‌های اقتصادی) را پیش‌بینی می‌کنند. ضریب تعیین بیانگر آن است که متغیرهای دیگری نیز در میزان بهبود شاخص‌های اقتصادی تأثیرگذار بوده که در مطالعه حاضر بررسی نشده است. نتایج تحلیل واریانس یک‌طرفه نیز معنی‌دار بودن رگرسیون و رابطه خطی بین متغیرها را در گام نهایی نشان می‌دهد. جداول ۵ و ۶ اطلاعات مربوط بدین تحلیل را نشان می‌دهند.

جدول ۵- ضرایب رگرسیون چندمرحله‌ای برای تبیین رابطه منطقه آزاد تجاری و بهبود شاخص‌های اقتصادی

گام	متغیر	ضریب	R^2	R^2 تعدیل شده	آماره F	سطح معنی‌داری
۱	میزان درآمد	۰/۴۹۰	۰/۲۴۰	۰/۲۲۸	۱۸/۶۷۵	۰/۰۰۰
۲	وضعیت اشتغال	۰/۵۹۲	۰/۳۵۰	۰/۳۲۸	۱۵/۶۴۹	۰/۰۰۰
۳	وضعیت بهره‌وری	۰/۶۵۴	۰/۴۲۸	۰/۳۹۸	۱۴/۲۲۰	۰/۰۰۰
۴	امنیت غذایی	۰/۷۴۹	۰/۵۶۰	۰/۵۲۹	۱۷/۸۳۸	۰/۰۰۰
۵	کارآفرینی	۰/۷۴۳	۰/۵۵۱	۰/۵۲۸	۲۳/۳۵۲	۰/۰۰۰

مأخذ: یافته‌های تحقیق

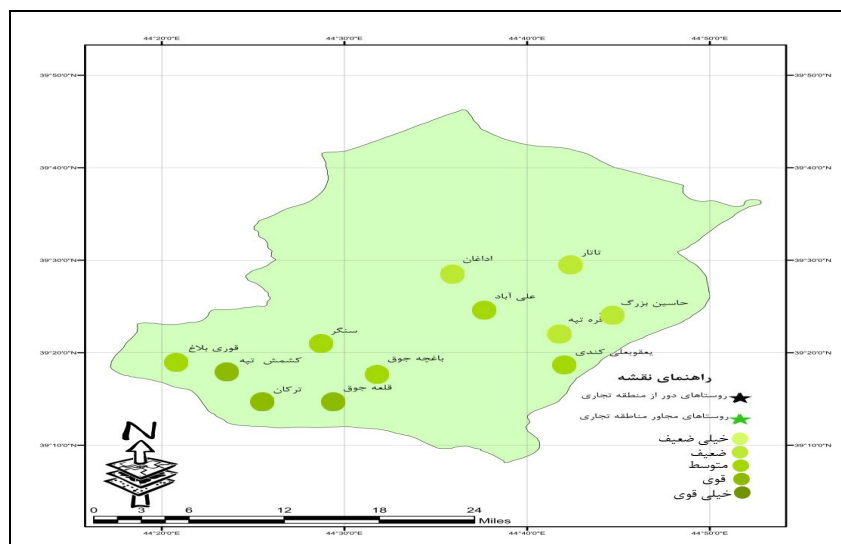
جدول ۶- نتایج برآورد معادله رگرسیون نهایی برای تبیین رابطه منطقه آزاد تجاری و بهبود شاخص‌های اقتصادی

متغیر	ضرایب غیر استاندارد		ضرایب استاندارد	سطح معنی‌داری
	B	خطای معیار		
عدد ثابت (عرض از مبدأ)	۰/۶۳۰	۰/۳۸۲	-	۰/۱۰۵
میزان درآمد (X_1)	۰/۱۶۲	۰/۰۷۶	۰/۱۹۳	۰/۰۳۷
وضعیت اشتغال (X_2)	۰/۰۲۶	۰/۰۰۴	۰/۵۷۶	۰/۰۰۰
وضعیت بهره‌وری (X_3)	۰/۵۹۴	۰/۰۸۰	۰/۷۳۱	۰/۰۰۰
امنیت غذایی (X_4)	۰/۴۹۷	۰/۱۲۱	۰/۶۱۲	۰/۰۰۰
کارآفرینی (X_5)	۰/۶۳۲	۰/۲۳۱	۰/۵۴۲	۰/۰۰۰

مأخذ: یافته‌های تحقیق

در نهایت، همان‌گونه که شکل ۳ نشان می‌دهد، پس از تحلیل داده‌ها، به اولویت‌بندی و سطح‌بندی روستاهای مورد مطالعه از منظر شاخص‌های اقتصادی پرداخته شد. بر اساس نتایج حاصل از نقشه اولویت‌بندی روستاها، قلعه جوی با میانگین ۳/۵، ترکان با میانگین ۳/۴، کشمش تپه با میانگین ۳/۲ و باغچه جوق با میانگین ۳/۰ در وضعیت قوی،

روستاهای قوری بلاغ با میانگین ۲/۸ علی آباد و سنگر با میانگین ۲/۶ و یعقوب علی کندی با میانگین ۲/۲ در وضعیت متوسط و بقیه روستاها در وضعیت ضعیف قرار دارند.

شکل ۳- اولویت بندی روستاهای مورد مطالعه از نظر شاخص های اقتصادی

نتیجه گیری و پیشنهادها

یکی از مهم ترین اهداف و برنامه های توسعه کشورها ایجاد شرایط لازم برای افزایش توان اقتصادی مردم و در نهایت، افزایش کیفیت زندگی آنهاست. از جمله شرایط لازم برای دستیابی بدین هدف را می توان در افزایش درآمد، افزایش میزان اشتغال، افزایش مهارت نیروی انسانی، و بهبود مسکن و شبکه های ارتباطی دانست. از نظر دانشمندان و صاحب نظران عرصه توسعه، اساساً حوزه های روستایی به عنوان قاعده نظام سکونت و فعالیت ملی نقش مهمی در توسعه ملی ایفا می کنند، چراکه توسعه پایدار سرزمین در گرو پایداری نظام روستایی به عنوان زیرنظام تشکیل دهنده نظام سرزمین است و پایداری فضاهای روستایی در ابعاد مختلف می تواند نقش مؤثری در توسعه منطقه ای و ملی داشته باشد، که منطقه آزاد تجاری می تواند به پایداری مناطق روستایی از منظر اقتصادی، اجتماعی، محیطی و ... منجر شود.

نتایج استنباطی تحقیق نشان داد که روستاهای واقع در نزدیکی منطقه آزاد تجاری ماکو از نظر متغیرهای تقویت شاخص‌های اقتصادی با روستاهای دور از این منطقه اختلاف معنی‌دار وجود دارد، به گونه‌ای که سطح معنی‌داری آن ۰/۰۰۰ است. بنابراین، با اطمینان ۹۹ درصد می‌توان گفت که بین منطقه آزاد تجاری ماکو و تقویت شاخص‌های اقتصادی روستاییان رابطه معنی‌دار وجود دارد، که این نتیجه با نتایج تحقیقات باقری و همکاران (۱۱)، امیری (۳۸)، شانگ (۳۳) و والتر (۲۷) همخوانی دارد. از طرف دیگر، نتایج تحلیل رگرسیون نشان داد که از بین مؤلفه‌های تحقیق، پنج مؤلفه در معادله باقی ماندند و توانستند ۵۵ درصد از تغییرات را تبیین کنند، که این نتیجه با نتایج تحقیقات امیری (۳۸)، موسایی و عزیزانی فر (۳۹)، پاک و مجد (۲۹) همخوانی دارد.

همچنین، نتایج تحقیق نشان داد که منطقه آزاد تجاری از مهم‌ترین ارکان تقویت شاخص‌های اقتصادی از طریق تقویت متغیرهای میزان درآمد، وضعیت اشتغال، وضعیت بهره‌وری، امنیت غذایی و کارآفرینی است. در تبیین این ارتباط، باید گفت که منطقه آزاد تجاری به دلیل کمک به تغییرات در شبکه‌های تولیدی، افزایش گردشگر، افزایش مهارت‌های فنی و حرفه‌ای، افزایش رقابت در بازارهای محلی روستا، گسترش پول الکترونیکی، رشد سرمایه‌گذاری، توسعه اماکن اقامتی و رستوران و هتل‌ها، انتقال فناوری به روستاها و جذب کسب و کارها از دیگر مناطق (به‌ویژه مناطق شهری) به مناطق روستایی و ... به درآمدزایی، اشتغال‌زایی، بهبود وضعیت بهره‌وری، تقویت وضعیت امنیت غذایی و توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی کمک می‌کند.

در نهایت، بعد از بررسی، نتیجه‌گیری و آزمون فرضیات، برای تقویت هرچه بهتر شاخص‌های اقتصادی روستاهای شهرستان ماکو با استفاده از ظرفیت‌های منطقه آزاد تجاری ماکو، پیشنهادهایی بدین شرح ارائه می‌شود:

با استناد به نتایج تحقیق می‌توان گفت که روستاهای واقع در محدوده مجاور منطقه آزاد تجاری ماکو، در مقایسه با روستاهای دورتر، از نظر شاخص‌های مورد بررسی، از شرایط مناسب‌تری برخوردارند. البته این شرایط در بلندمدت به بروز نابرابری‌های فضایی می‌انجامد؛ برخی از روستاها با پدیده مهاجرت و برخی دیگر با پدیده افزایش جمعیت و اثرات نامطلوب دیگری مواجه خواهند شد که بهتر است مورد توجه قرار گیرند.

با توجه به یافته‌های پژوهش در زمینه متغیرهای مربوط به درآمد مبنی بر وجود رابطه معنی‌دار بین منطقه آزاد تجاری و میزان درآمد روستاییان در منطقه آزاد تجاری ماکو، پیشنهاد می‌شود که با برنامه‌ریزی اصولی، شرایطی فراهم شود تا فرآیندهایی از این دست ادامه یابد: جلوگیری و کنترل نرخ تورم، نظارت بر نحوه پرداخت‌های دستمزد توسط کارفرمایان، افزایش میزان پس‌انداز و سرمایه‌گذاری شخصی، و حمایت‌ها در سایر زمینه‌ها مانند بهداشت و درمان.

با توجه به یافته‌های پژوهش در زمینه متغیرهای اشتغال، لازم است برنامه‌ریزی‌های آتی به سمت و سویی سوق داده شود که تنوع شغلی برای روستاییان منطقه آزاد تجاری ماکو فراهم شود تا از این رهگذر، ضمن ایجاد اشتغال پایدار، بتوان از میزان فشار به محیط زیست و زمین‌های کشاورزی در این منطقه کاست. همچنین، به تناسب افزایش درآمد روستاییان، باید برنامه‌هایی برای سرمایه‌گذاری در صنایع روستایی به منظور ایجاد اشتغال در بطن جامعه روستایی منطقه آزاد تجاری شهرستان ماکو نیز مورد توجه قرار گیرد.

با توجه به نتایج به دست آمده در زمینه ارتباط منطقه آزاد تجاری و بهره‌وری منطقه آزاد تجاری شهرستان ماکو، پیشنهاد می‌شود که با برگزاری دوره‌های آموزشی و همچنین، ارتقای مهارت‌های فنی و حرفه‌ای، سطح آموزش روستاییان در نیل به بهره‌وری ارتقا یابد، که با توجه به یافته‌های پژوهش، وسایل ارتباط جمعی و همچنین، آموزش‌های مستقیم به عنوان دو ابزار مؤثر شناخته می‌شوند.

در ارتباط با سرمایه‌گذاری نیز باید همواره منابع تأمین سرمایه مورد توجه قرار گیرد و در این زمینه، ضمن توجه به جایگاه منطقه آزاد تجاری ماکو در تأمین سرمایه‌ها، باید دولت و بخش خصوصی و نیز تعاونی‌ها زمینه‌های لازم برای تأمین سرمایه را داشته باشند.

با توجه به یافته‌های پژوهش در زمینه وجود ارتباط مثبت و معنی‌دار بین منطقه آزاد تجاری شهرستان ماکو و یکپارچه‌سازی اراضی، پیشنهاد می‌شود که در درجه اول، از طریق ارائه آموزش‌ها و ترویج، روستاییان واقع در منطقه آزاد تجاری ماکو با اهمیت یکپارچه‌سازی آشنا شوند. همچنین، در این زمینه، با انجام مطالعات آمایش سرزمین، می‌توان از ظرفیت‌ها و قابلیت‌های مناطق به شیوه اصولی استفاده کرد.

در نهایت، در زمینه استفاده هر چه بهتر از نقش و کارکرد مناطق آزاد تجاری در زمینه افزایش امنیت غذایی نیز پیشنهاد می‌شود که با اتخاذ مدیریت همه‌جانبه، ضمن تولید

محصولات با کیفیت و ارگانیک، در راستای افزایش منابع تأمین غذا در منطقه آزاد تجاری شهرستان ماکو برنامه‌ریزی شود.

همچنین، در ارتباط با کارآفرینی، پیشنهاد می‌شود که به دلیل وجود شرایط بالقوه بسیار مناسب در این منطقه با توجه به وجود منطقه آزاد تجاری ماکو، از طریق ارائه زمینه‌های کارآفرینی و نیز کمک‌های مالی از طریق اعطای وام‌ها با شرایط مناسب حمایت‌های لازم صورت گیرد.

در زمینه آینده‌پژوهی نیز از آنجا که پژوهش حاضر به صورت کلی و به دنبال بررسی بیشتر متغیرهای مربوط به شاخص‌های اقتصادی بوده است، بهتر است برای مطالعه دقیق‌تر، هر کدام از متغیرها در قالب یک پژوهش جداگانه در منطقه مورد مطالعه بررسی شود تا ضمن بررسی دقیق‌تر ابعاد مسئله بتوان پیشنهادهای علمی و دقیق را پیش روی مسئولان و برنامه‌ریزان قرار داد.

منابع

1. Tiefenbrun, S. (2013). US foreign trade zones, tax-free trade zones of the world and their impact on the US economy. *Hofstra International Law & Business Journal*, 6(2): 101-114.
2. Nazarpour, M.T. (2012). The range of Islamic culture influence on economy development. *Islamic Economy*, 3(8): 175-201. (Persian)
3. Liberato, A.S. and Fennell, D. (2007). Gender and well-being in the Dominican Republic: the impact of free trade zone employment and female headship. *World Development*, 35(3): 394-409.
4. Galasso, V. and Profeta, P. (2011). The political economy of social security: an European survey. *Political Economy*, 1(8): 1-29.
5. Vasile, B. (2008). Factors of the earning functions and their influence on the intellectual capital of an organization. *Applied Quantitative Methods*, 3(4): 50-122.
6. Minten, B. and Barrett, Ch. (2012). Agricultural technology, productivity and poverty in Madagascar. *World Development*, 36(5): 797-822.

7. Jamali, M. (2013). Role of Chahbahar free zone in industrial export development. The First Magement International Conference, Innovation and National Production, Tehran. (Persian)
8. Heidari Sareban, V. (2018). Productive cooperation and rural development. Tehran: Noor Elm Publication. (Persian)
9. Feizpour, M.A., Khanalizadeh, R. and Dehmobed, B. (2012). Role of free zone on economic development, challenges and opportunities with emphasis on role of Gheshm free zone. Iranian Conferences, Geshm National Conference and Future Perspective, Organization of Gheshm Free Zone. (Persian)
10. Mohammadi, P. and Arefi, O. (2016). Survey on role of free zone bedding for executing of endogeneity and extroversion axis in resistive economy. *Economy Journal*, 7(8): 5-16. (Persian)
11. Bagheri, M., Hojatzadeh, A. and Rezaei, M.T. (2010). Implementation of trade labalization on trade organization of commerce: challenges and opportunities. *Economy Journal*, 11(27): 9-28. (Persian)
12. Shaditalab, J. (1990). Role of trade-industry free regions on development. *Social Science*, 2(1): 141-167. (Persian)
13. Langdana, F. and Peter, T. Murphy (2014). International trade and global macropolicy. Springer. Available at: <http://link.springer.com/book/>
14. Kevin, G. (2001). Cai, is a free trade zone emerging in northeast Asia in the wake of the Asian financial crisis? *Pacific Affairs*, 74(1): 23-53.
15. Lirn, R., Alexander, F. and Sharply, R. (2011). An evaluation of free trade port zone in Taiwan. *The Asian Journal of Shipping and Logistics*, 27(3): 423-445.
16. Song, Y. (2014). Analysis on the characteristics of Shanghai pilot free trade zone. 2014 International Conference on Information, Business and Education Technology (ICIBET 2014), Atlantis Press.
17. Jafari, H. (2013). Developing EFQM and VIKORE methods as appropriate framework for evaluating the performance of Iranian free trade zones. *Applied Mathematics in Engineering, Management and Technology*, 1(4): 24-34.
18. Looney, R.E. (2005). US middle east economic policy: the use of free trade areas in the war on terrorism. *Mediterranean Quarterly*, 16(3): 102-117.

19. Wong, S. and Tang, R. (2010). Challenges to the sustainability of development zones: a case study of Guangzhou development district, China cities. *Regional Development*, 22(4): 303-316.
20. Adato, M. and Bassett, L. (2013). Social protection to support vulnerable children and families: the potential of cash transfers to protect education, health and nutrition. *AIDS Care*, 21(S1): 60-7.
21. Guangwen, M. (2003). The theory and practice of free economic zones: a case study of Tianjin, People's Republic of China, PhD Thesis, University of Heidelberg.
22. Bradbury, S.L. (2010). An assessment of the free and secure trade (FAST) program along the Canada-US border. *Transport Policy*, 1(7): 367-380.
23. Yu, G.C.Z. (2012). Free tax zone's economy effect and function innovation—— take Chongqin free tax port as example. *Special Zone Economy*, 1(8): 56-68.
24. Schrank, A. (2005). Entrepreneurship, export diversification, and economic reform: the birth of a developmental community in the Dominican Republic. *Comparative Politics*, 3(2): 43-62.
25. Facchini, G. and Willmann, G. (2005). The gains from duty free zones. *International Economics*, 49(2): 403-412.
26. Esfandiari, A.A., Moghaddas Hosseinzadeh, S. and Delavari, M. (2012). Assessment of Iranian trade free zones performance and its effects on their economic development. *Economy*, 5(12): 119-146. (Persian)
27. Walter, I. (2014). Non-tariff barriers and the free-trade area option. *PSL Quarterly Review*, 22(88): 32-53.
28. Farole, T. and Akinci, G. (2001). Special economic zones: progress, emerging challenges, and future directions. World Bank Publications.
29. Pak, A. and Majd, F. (2011). Integrated coastal management plan in free trade zones, a case study. *Ocean & Coastal Management*, 54(2): 129-136.
30. Woolcock, M. (2017). The place of social capital in understanding social and economic outcomes. *Rural Studies*, 2(5): 12-65.
31. Bräutigam, D. and Xiaoyang, T. (2011). African Shenzhen: China's special economic zones in Africa. *Modern African Studies*, 49(1): 27-54.

32. Baldwin, R.E. (2006). Multilateralising regionalism: spaghetti bowls as building blocks on the path to global free trade. *The World Economy*, 29(11): 1451-1518.
33. Shang, C. (2014). Investor protection in the China (Shanghai) pilot free trade zone. *Transnational Dispute Management (TDM)*, 12(1): 236-253.
34. Stein, H. (2007). Africa and free trade zones. Manchester: Brooks World Poverty Institute.
35. Chiu, R., Lim, T., Li, Ch. and Shang, K. (2011). An evaluation of free trade port zone in Taiwan. *Shipping and Logistics*, 27(3): 423-446.
36. Dorsat, M. (2002). A review of the role and impact of export processing zones. Dubai, Business Guide, Jebel Ali Free Zone Authority.
37. Mohammadi Alamouti, M. (2004). Free zone and its commercial-economic impacts. The Commercial Researches and Studies Institute, Iran. (Persian)
38. Amiri, G. (2002). The role of trade free zone in rural development. *Journal of Economy*, 2(2): 115-161. (Persian)
39. Mousaei, M. and Azizianifar, J. (2008). Economic rationalization of trade free zone in Kurdistan province of Iran. *Journal of Commercial Surveys*, 3(2): 72-83. (Persian)
40. Ghorbani, T. (2009). Analysis of industrial-trade free zone performance in Iran. *Journal of Management*, 2(5): 256-260. (Persian)
41. Lin, R., Alexander, T. and Giddens, P. (2001). A comparative analysis of trade free zone politics in Taiwan and Korea based on a port hinterland perspective. *The Asian Journal of Shipping and Logistics*, 25(2): 273-303. (Persian)